

METSO -TOIMINTAOHJELMAN EKOLOGISTEN, TALOUDELLISTEN JA SOSIAALISTEN VAIKUTUSTEN SEURANTA JA ARVIOINTI – HANKKEIDEN ITSEARVIOINNIT 2003–04, Väkiraportti I

Suomen ympäristökeskus ja Metsäntutkimuslaitos
Kimmo Syrjänen, Paula Horne ja Terhi Koskela

Tiivistelmä

Tässä väliraportissa esitellään METSO -toimintaohjelman seurannan ja arvioinnin toteutussuunnitelma ja tulokset vuosia 2003–04 koskevista itsearviointilomakkeista. Raportissa esitetään hankkeiden vetäjien näkemyksiä ja arvioita hankkeiden toiminnasta ja vaikutuksista.

METSO-toimintaohjelman ekologisten, taloudellisten ja sosiaalisten vaikutusten seuranta ja arviointi tehdään Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) ja Metsäntutkimuslaitoksen (Metla) yhteistyönä maa- ja metsätalousministeriön ja ympäristöministeriön alaisuudessa. Seurannan tiedonkulun tukena on toiminut seurantaryhmä, jossa on mukana tutkijoita Metlasta ja SYKE:sta, sekä Metsähallituksen ja ministeriöiden edustajia. Myös keskeiset yhteiskunnalliset sidosryhmät osallistetaan seurantaan ja arviointiin.

METSO-toimintaohjelma sisältää yhtenä toimenpiteenään *Seurannan*, johon sisältyy kokonaisarvio toimintaohjelman ekologisista, sosiaalisista ja taloudellisista vaikutuksista. Vaikutusten seurannan ja arvioinnin lähtökohtana ovat Metso-työryhmän määrittelemät ekologist, taloudelliset ja sosiaaliset arviointikriteerit. Lisäksi toimenpide *Luonnonsuojelulain mukainen luonnonsuojeluohjelma* edellyttää suojeluohjelman tarpeen arvioimiseksi selvitystä kokeiluhankkeiksi nimettyjen toimenpiteiden *Luonnonarvokauppa*, *Tarjouskilpailu* ja *Yhteistoimintaverkostot* ekologisista, sosiaalisista ja taloudellisista vaikutuksista.

Seurannan tavoitteena on 1) kerätä METSO -ohjelman toimenpiteiden vaikutuksista mahdollisimman kattava ja vertailukelpoinen tieto, 2) analysoida ja raportoida toimenpiteiden vaikutukset niiltä osin kuin ne ovat havaittavissa seurantajaksolla. Arvioinnin tavoitteena on 3) evaluoida kaikkien toimenpiteiden toteutusta ja 4) arvioida kokeiluhankkeiden ja luonnonhoitoalueiden pitkän aikavälin vaikutuksia ja toimenpiteiden laajentamisesta aiheutuvia vaikutuksia.

Prosessissa kehitetään lisäksi tiedonkeruuta ja menetelmiä pitkän aikavälin vaikutusten seurantaan ja arviointiin. Yhtenä keskeisenä tietolähteenä ovat METSO -ohjelman toimenpiteitä ja hankkeita koskevat päätökset ja suunnitelmat. METSO -ohjelman toimenpiteiden varsinainen seuranta-aineisto koostuu hankkeiden raporteista, vastuuhenkilöiden täyttämistä seurantalomakkeista sekä toimenpiteitä toteuttavien henkilöiden ja sidosryhmien haastatteluista. Kokeiluhankkeiden toiminta-alueilla tehdään lisäksi ekologistia kartoituksia ja niiltä kerätään ekologistia kohdetietoja. Arvioinnissa käytetään soveltuvin osin myös asiantuntija-arvioita, tilastoja ja tutkimustietoa. Jo päättyneiden ja parhaillaan käynnissä olevien tutkimushankkeiden tuloksilla on erittäin tärkeä rooli METSO -ohjelman arvioinnissa, erityisesti arvioitaessa pitkän aikavälin vaikutuksia.

Kokonaisarvion METSO -ohjelman ekologisista, taloudellisista ja sosiaalisista vaikutuksista on määrä olla valmis vuoden 2006 lopulla käytettäväksi apuna Kansallisen Metsäohjelman 2010 seurantaraportissa ja jo vuonna 2007 tehtävässä metsien suojelua koskevassa päätöksenteossa.

Loppuraportin lisäksi seurannasta ja arvioinnista tehdään kolme väliraporttia, joista tämä on ensimmäinen.

Kokeiluhankkeet (*Luonnonarvokauppa, Tarjouskilpailu ja Yhteistoimintaverkostot*) sekä Metsähallituksen Luonnonsuojelualueiden *perustiedon keruu-* ja *Luonnonsuojelualueiden ennallistaminen ja hoito* -hankkeet arvioivat vuosien 2003–2004 toiminnan vaikutuksia itsearviointilomakkeella. Vastausten yhteenveto esitetään tässä raportissa.

METSO -toimintaohjelman kohteiden valintaan käytettävät luonnonsuojelubiologiset valintakriteerit koettiin hankkeissa yleisesti ottaen toimiviksi elinympäristöjen ja rakennepiirteiden osalta. Toisaalta tiettyjä kohteissa tehtäviä rakennepiirteiden mittauksia tai arviointeja pidettiin melko vaativina ja hankalina toteuttaa. Täydentävinä valintakriteereinä käytettävistä vaateliaista lajeista oli hankkeissa tarkasteltu lähinnä kasveja, jossain määrin myös linnustoa sekä kääpälajiston monipuolisuutta. Suojelualan läheisyys sijaintikriteerinä aiheutti keskustelua. Hankkeet esittivät useita rakentavia ehdotuksia, joiden avulla voidaan jatkossa kehittää valintakriteerejä. Tietyissä kohteissa kriteerit koettiin varsin vaativiksi ja ohjeita mm. kriteerien hyödyntämiselle luonnonhoidossa sekä muiden kuin kriteerien mukaisten elinympäristöjen harkinnanvaraiselle mukaan ottamiselle etenkin suojelualan tuntumassa pidettiin tarpeellisena.

Lajistotiedon keruuta pidettiin yleisesti erityisasiantuntemusta vaativana ja vaikeana toteuttaa kokeiluhankkeiden resursseilla. Vapaaehtoisen suojelun kohteista on silti kertynyt hajatietoa uhanalaisista ja vaateliaista lajeista. Uhanalaiset lajit on pyritty huomioimaan erityisen huolellisesti Metsähallituksen ennallistamishankkeissa ja luonnonhoitotoimia suunniteltaessa. Uhanalaisten metsälajien elinympäristöt ja niiden rakennepiirteet ovatkin varsin kattavasti mukana ennallistamisen suunnittelussa ja tavoitteissa.

Kokeiluhankkeissa on saatu suojelun piiriin monimuotoisuuden kannalta arvokkaita alueita, eniten runsaslahopuustoisia kangasmetsiä. Alueiden määräaikaisen säilyttämisen lisäksi osassa niistä oli toteutettu luonnonhoitotoimia kuten lahopuun lisäystä.

Perinteisempien suojelukeinojen hyväksi piirteeksi nähtiin suunnitelmallisuus, jonka perusteella voidaan valita laadultaan edustavimmat kohteet. Toisaalta aiempien lakiin perustuvien pysyvien suojelualan perustamisen todettiin aiheuttaneen tyytymättömyyttä ja epäluuloisuutta maanomistajissa. Uusien, vapaaehtoisten suojelukeinojen arvioitiin lisäävän metsien suojelun yhteiskunnallista hyväksyttävyyttä sekä antavan mahdollisuuden asenteiden ja yleisen ilmapiirin muuttumiseen myönteisemmäksi suojelua kohtaan. Sekä metsänomistajien että muiden tahojen arveltiin suhtautuvan hankkeisiin pääasiassa myönteisesti, vaikka monesti esim. kansalaisten tai paikallisyrittäjien näkemyksen arviointi koettiin hieman hankalaksi.

Kokeiluhankkeiden arvioitiin antavan metsänomistajille vaikutusmahdollisuuksia monimuotoisuuden turvaamiseen ja usein hankkeiden arvioitiin myös edistävän metsänomistajien mahdollisuuksia havaita metsissään suojelukohteita. Kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia pidettiin paljon suppeampina.

Erityisesti Metsähallituksen hankkeiden katsottiin lisänneen vuorovaikutusta toimijoiden välillä. Hankkeiden ei koettu aiheuttaneen ristiriitoja toimijaryhmien välillä ja yhteistyön katsottiin sujuvan pääasiassa hyvin ja myös toimijatahojen välisen yhteistyön ja tiedonkulun arvioitiin toimivan. Suurimmassa osassa hankkeita ei ilmennyt hallinnollisia ongelmia.

Hankkeilla ei arvioitu juuri olevan vaikutuksia toiminta-alueiden metsätalousyrittäjyyteen, kuitenkin ennallistamisen todettiin lisänneen paikallisten metsäpalveluyrittäjien ja kaivuriurakoitsijoiden työmahdollisuuksia. Vaikutukset erityisesti luonto- ja maaseutumatkailuun arvioitiin myönteisiksi. Hankkeiden keinojen vaikutuksia seudun metsänomistajien taloudelliseen toimintaan pidettiin usein vähäisinä, eikä hankkeilla arvioitu olevan juuri vaikutusta muihin julkisiin tukiin, puun saatavuuteen tai sen hintaan hankkeen toiminta-alueella. Kokeiluhankkeiden käyttämien määräaikaisiin sopimuksiin perustuvien keinojen arvioitiin kohtelevan maanomistajia melko tasapuolisesti kohteiden valinnan, sopimusneuvottelujen ja korvauksen määrittämisen suhteen.

Metsän ei-puuntuotannollisiin käytötapoihin hankkeilla arvioitiin olevan pääasiassa myönteinen vaikutus, erityisesti luonnontarkkailuun, ulkoiluun ja muuhun virkistyskäyttöön. Monissa hankkeissa arvioitiin otettavan ainakin jossain määrin huomioon monikäyttö- ja maisema-arvot. Kokeiluhankkeiden arvioitiin edistävän metsien kulttuuriarvoista lähinnä maisema-arvoja.

Kokeiluhankkeissa alku- ja käynnistysvaiheessa vaadittu työpanos toteutettiin pääasiassa vakinaisella henkilöstöllä, sen sijaan Metsähallituksen hankkeisiin palkattiin työntekijöitä.